

Ernest Mandel: Inledning till Trotskijs ”Kampen mot nazismen i Tyskland” (30 januari 1969)

Kapitel 1

Fascismens historia är på samma gång historien om en teoretisk analys av fascismen. Att ett nytt samhällsfenomen uppträder samtidigt som man försöker förstå det är tydligare i fallet fascismen än någonsin tidigare i den moderna historien.

Det är uppenbart varför det sker samtidigt. Plötsligt hade det uppstått ett nytt fenomen som brytande verkade bryta en långvarig historisk trend av ”framsteg”. Den chock som drabbade observatörer var än större eftersom det tillsammans med denna historiska omsvängning ägde rum ett ännu mer direkt och brutalt fysiskt våld mot enskilda individer. För tusentals och senare miljontals människor sammanföll plötsligt historiens och den enskildes öde. Det var inte bara samhällsklasser som besegrades och politiska partier som dukade under. Själva existensen, att fysiskt överleva, blev ett problem för breda grupper av människor.

Så det är förståeligt att de som drabbades omedelbart försökte förstå sin situation. Samtidigt som de första lågorna slog upp från Folkets Hus som brändes ner av de fascistiska gängerna i Italien ställdes oundvikliga frågan, ”Vad är fascismen?”. Under fyrtio år – fram till perioden omedelbart efter Andra världskriget – fascinerade denna fråga både arbetarrörelsens ledande teoretiker och den borgerliga intelligentsian. Även om de historiska händelserna, liksom det ”oöverblickbara förgångna”¹, inte har varit lika akuta på senare år, så är teorin om fascismen fortfarande ett lockande tema för den politiska vetenskapen och sociologin.²

När man tänker på hur mycket de så kallade historiska vetenskaperna är samhälleligt betingade, så borde man inte bli förvånad över att försöken att tolka den nutida europeiska historiens största tragedi ofta består mycket mer av partipolitisk ideologi än av vetenskap. Det är själva den historiska och nutida verklighetens odiskutabla fakta som ska behandlas vetenskapligt. Varje generation av sociala och politiska vetenskapsmän ärver dessutom de flesta begreppsmässiga verktyg som används för att organisera och omorganisera detta material. Verktygen förnyas bara delvis och kan också betraktas såsom givna. Men verktygen och materialet bestämmer på intet vis på förhand hur dessa analytiska verktyg används på materialet eller vilka resultat det leder till. Objektivt sett kan till exempel Robert Michels' uppfattning om det byråkratiska partiet eller Mannheims uppfattning om en fritt svävande intelligentsia leda i ett oräkneligt antal riktningar. Men en vetenskaplig analys rör sig i allmänhet inte i alla dessa möjliga riktningar samtidigt, utan bara åt ett eller några få håll. Den dominerande inriktningen stöder dessutom i allmänhet speciella politiska uppfattningar som ska stärka vissa samhällsklassers självförtroende och samtidigt göra dem betydligt mindre politiskt och moraliskt känsliga för angrepp från klassfienden. Under dessa omständigheter går det näppeligen att tvivla på att den förhärskande tolkningen av en viss historisk händelse har en specifik funk-

1 Det ”oöverblickbara förgångna” hänger samman med det faktum att samma samhällsförhållanden som möjliggjorde det fascistiska maktövertagandet fortfarande existerar i Västtyskland. Det går inte att komma till roten med det fascistiska barbariet utan att blottlägga detta orsakssammanhang. I så måtto som det västtyska kapitalets välde utgör ett klassvälde, så kan man knappast förvänta sig att universitets- eller högskoleutbildningarna kommer att präglas av ett avslöjande av dessa rötter. Eftersom det förgångna inte kan (eller inte kommer att) få en genomgripande förklaring, så kan det inte ”överblickas”.

2 Se de senaste verken på detta område, som Ernst Noltes bok på mer än 500 sidor, *Theorien über den Faschismus*, Köln-Berlin: Kiepenheuer och Witsch, 1967; Wolfgang Abendroth (redaktör), *Faschismus und Kapitalismus*, Frankfurt: Europäische Verlagsanstalt, 1967, en sammanställning av texter av August Thalheimer, Otto Bauer, Herbert Marcuse, Arthur Rosenberg och Angelo Tasca om fascismens natur; Walter Z Laqueur och George L Mosse (redaktörer), *International Fascism, 1920-1945*, New York: Harper & Row, 1966, en samling uppsatser om fascismen.

tion i de aktuella samhällskonflikterna.³

Följaktligen blir den parallella utvecklingen av fascismen och teorin om fascismen med nödvändighet något oregelbunden. Fascismen kunde utvecklas framgångsrikt bara tack vare att man inte på ett korrekt sätt insåg dess natur, och därför att dess motståndare saknade en vetenskaplig teori om fascismen. Den förhärskande teorin var felaktig eller ofullständig.

Vi måste tala om oregelbundenhet därför att vi inte anser att den italienska, tyska och spanska fascismens tillfälliga seger berodde på ödets blinda krafter och inte kunde påverkas av människor eller sociala klasser. Snarare berodde segern på de ekonomiska, politiska och ideologiska förhållandena mellan senkapitalismens samhällsklasser. Och dessa förhållanden är förståeliga, exakt mätbara och möjliga att bemästra. Eftersom fascismens tillfälliga seger inte var oundviklig och förutbestämd så skulle en teori som överensstämde med den och belyste den ha gjort kampen mot fascismen betydligt enklare.

Historien om fascismens framväxt är således samtidigt historien om att den förhärskande teorin om fascismen var otillräcklig. Men det betyder inte att denna otillräckliga teori var den enda. Utanför de organiserade politiska massorganisationerna och deras ideologer fanns intellektuella analytiker som arbetade med en intensitet som idag bara kan väcka förvåning och beundran. Dessa teoretiker förstod det nya fenomenet. De insåg tidigt vilken stor fara det utgjorde. De varnade sina samtida och visade hur det hotande monstret kunde besegras. De gjorde allt de kunde på det teoretiska området.

Men teorin kan inte göra historia ensam. För att leda till några resultat måste den omfattas av massorna. Byråkratierna som behärskade arbetarklassens massorganisationer hindrade massorna från att upptäcka en tillräcklig teori om fascismen och den effektiva strategi och taktik som krävdes för att kämpa mot den. Det pris byråkraterna tvingades betala var ett historiskt nederlag och i många fall fysisk utplåning. Det pris mänskligheten betalade var ojämförligt mycket högre. Till och med de 60 miljonerna döda i Andra världskriget var bara en del av detta pris, ty de objektiva konsekvenserna av fascismens seger kvarstår än idag på många områden – särskilt i Tyskland.⁴

Men i historien händer ingenting förgäves. Inga historiska landvinningar kan kvarstå utan positiva effekter i det långa loppet. Även om den vetenskapliga teorin om fascismen inte fick ett tillräckligt stort massinflytande för att stoppa de fascistiska gängens segermarsch på 30-talet och början av 40-talet, så är den giltig än idag. Lärdomarna från den kan belysa och förklara nya samhällsfenomen som uppstod under efterkrigsperioden, och den kan förbereda oss för nya strider och hjälpa oss att undvika nya nederlag.

Det var således ingen slump att när en kreativ marxism återuppstod i Västtyskland – ett pånyttfödande som framförallt stimulerades av den massiva studentradikaliseringen – så återuppväckte det intresset för en teori om fascismen. Det var därför passande att den första delen av Trotskijs **Samlade verk** som gavs ut i Tyska förbundsrepubliken ägnades åt hans arbeten om fascismen. Ty av det lilla antal teoretiker som på ett riktigt sätt förstod fascismens väsen och funktion, var Trotskij otvivelaktigt den främste.

3 Det vore exempelvis intressant att jämföra ”totalitarismteorins” ökande och minskande popularitet i väst med kalla krigets upp- och nedgångar. Kanske skulle man bli överraskad av hur klart sambandet är, inte bara på lång sikt utan även i snävt konjunkturella termer (som till exempel från byggandet av Berlinmuren till Kubakrisen 1962, då vi såg en tillfällig intensifiering av det kalla kriget). De motsatta ”konvergensteorierna” skulle kunna utsättas för en liknande analys.

4 I detta bokslut måste man bland annat ta hänsyn till vilken effekt Hitlers maktövertagande fick på Stalins valde i Sovjetunionen och den sovjetiska statens mest extrema byråkratiska förvrängningar, vilka långsiktiga effekter samarbetet mellan fascismen och stalinismen fick på den västtyska arbetarrörelsen, på vilka villkor bygget av socialismen tvingades inledas i Östeuropa efter Andra världskriget, och så vidare.

Kapitel 2

Trotskijs teori om fascismen utgår från den marxistiska samhällsanalytiska metoden. På ett ytterst slående sätt visar den hur överlägsen denna metod och dess tillämpning är jämfört med alla borgerliga historiska och sociala tolkningar. Denna överlägsenhet visar sig framförallt i att den marxistiska metoden har en ”total” karaktär, med två sidor: för det första försöker den visa att alla olika sociala aktiviteter hänger samman och är strukturellt samordnade. Och för det andra försöker den att i detta ständigt föränderliga komplex av förhållanden hitta de avgörande elementen, med andra ord att särskilja de förändringar som kan inlemmas i den befintliga strukturen från de förändringar som bara kan genomföras med hjälp av en våldsam explosion i den existerande samhällsstrukturen.

Det är slående hur svagt de flesta borgerliga forskare behandlar frågan om ”politiken eller ekonomin har företräde”, en fråga som har en viktig roll i diskussionen om teorin om fascismen.⁵ På ett envist och pedantiskt sätt försöker de tolka Hitler-regimens ena eller andra handling, och frågar sig ”Var den till storkapitalets fördel? Var det mot kapitalisternas uttryckliga önskan?” De ställer sig inte den mer grundläggande frågan – om denna regim gick mot det kapitalistiska produktionsättets inneboende utvecklingslagar eller om den förverkligade dem.

Den amerikanska storbourgeoisins talföra majoritet vrålade ”jävla mördare” om Roosevelts New Deal. Till och med Trumans Fair Deal gav upphov till ett väldigt ramaskri om ”smygsocialism”. Men ingen objektiv iakttagare av de senaste 35 årens amerikanska ekonomiska och sociala utveckling kan idag förneka att kapitalackumuleringen ökade snarare än minskade under denna period. Det går inte att förneka att de stora amerikanska bolagen har blivit ojämförligt mycket rikare och mäktigare än vad de var på 20-talet. Och de andra samhällsklasserna – i synnerhet industriarbetarklassen – är idag mindre beredda att i omedelbara politiska och samhälleliga termer äventyra dessa bolags makt än vad de var under och omedelbart efter den Stora depressionen. Den oundvikliga slutsatsen är att Roosevelt och Truman med framgång befäste den amerikanska borgarklassens klassvälde. Att inför dessa fakta kalla Roosevelt och Truman för ”antikapitalistiska statsmän” är ingen korrekt beskrivning av summan av deras handlingar. Dessutom visar det på en oförmåga att bedöma partier och regeringar efter vad de *gör* istället för efter vad de eller andra *säger* om dem.

En liknande metod måste användas för att bedöma fascismen. Det är ointressant om Krupp eller Thyssen såg på den ena eller andra aspekten av Hitlers styre med entusiasm, förbehåll eller fiendlighet. Det viktiga är att avgöra om Hitlers diktatur tenderade att upprätthålla eller förstöra, befästa eller undergräva, det privata ägandet av produktionsmedlen och arbetarnas underordning under kapitalets makt och tvånget att sälja sin arbetskraft. I denna mening anser vi att det historiska bokslutet är uppenbart. Vi återkommer till denna punkt senare.

En lika dålig metod är att sätta upp en skarp gräns mellan olika perioder i Hitlers styre och ställa en ”delvis fascism”, som skulle kännetecknas av att storkapitalet fortfarande utövade en betydande direkt makt, mot en ”fullständig fascism”.⁶ En sådan metod förutsätter inte bara att den politiska ledningen är helt självstyrande, utan också och framförallt att krigsekonomin är självstyrande och inte hänger ihop med samhällsklassernas intressen. Men när det kommer till kritan kan de ingrepp som Hitlers regering gjorde i storföretagens ekonomiska makt hänföras till krigsekonominns inre logik.⁷

5 Se till exempel debatten mellan Tim Mason och Eberhard Czichon i *Das Argument*, nr 41 och 47, december 1966 och juli 1968. Tyvärr gjorde mekanistiska marxister liknande misstag. Vi kommer senare att återvända till detta i detalj.

6 Se Arthur Schweitzer, *Big Business in the Third Reich*, Bloomington: Indiana University Press, 1964. Tim Mason använder samma begrepp. Det har kraftfullt tillbakavisats av bland andra Eberhard Czichon, Dietrich Eichholz och Kurt Gossweiler. I *Hitler's Social Revolution*, London: Weidenfeld & Nicolson, 1966, ger David Schoenbaum ett typexempel på ett borgerligt försök att tolka den nazistiska staten som en rent politiskt maktstruktur som helt och hållet underordnade ekonomin, ”som var helt maktlös”.

7 Se i detta sammanhang, Franz Neumann, *Behemoth – The Structure and Practice of National Socialism, 1933-1944*, New York: Farrar, Straus & Giroux, Inc, 1963.

Ingen har någonsin kunnat visa att de politiska ledande skikten kan ha ett sådant fullständigt ”självstyre”, och det kommer aldrig att gå att visa. Kriget och krigsekonomin föll inte från himlen, och inte heller uppstod de ur den fascistiska ideologin. De härstammade ur specifika ekonomiska motsättningar, och ur de imperialistiska motsättningar och expansionistiska tendenser som gynnade intressena hos det tyska borgerliga samhällets dominerande monopolkapitalistiska grupper. Dessutom ägde ju Första världskriget rum innan Hitler kom till makten, och USA har rustat under hela efterkrisperioden.⁸ Den tyska krigsekonomin hade sina rötter djupt ner i tiden före Hitler.⁹ Alltså går det inte att säga att krigsekonomin och dess järnlagar på något sätt stod i motsättning till den tyska monopolkapitalismen. Tvärtom måste man se dem som en produkt av just denna monopolkapitalism. Och även om krigsekonomin mot slutet antog former som var ytterst irrationella ur kapitalistklassens synvinkel i sin helhet, liksom de enskilda kapitalisternas synvinkel, så var dessa irrationella tendenser inte begränsade till nazistregimen. De uttryckte bara på ett mycket skarpt sätt den irrationalitet som finns inneboende i själva det kapitalistiska produktionssättet – en extrem kombination av anarki å ena sidan och planering å den andra, av objektiv socialisering och privat tilläggande – och ett absurt förtingligande av alla samhällsförhållanden. Dessutom innehåller de en mycket verklig rationell kärna.¹⁰

Precis som det inte går att förstå fascismens väsen genom att isolera en speciell del – den politiska ledningens självstyre eller ”politikens företrädare” – så visar sig den borgerliga ideologins svagheter i att den inte lyckas inlemma fascismens historiska särdrag i en total samhällsuppfattning. I sina försök att förstå fascismens yttre lägger Ernst Nolte stor vikt vid ett begrepp som först utvecklades av Ernst Bloch. Han talar om historiens ”osamtidighet”, det vill säga att det finns kvar gamla historiska former i det samtida samhället. (Samma uppfattning utvecklades, åtminstone i en första form, av Labriola och Trotskij före, eller oberoende av, Bloch.¹¹) Det är sant att historiska rester av förkapitalistiska, gilles- och halvfeodala ideologier spelar en viktig roll i fascismens ideologi och för den deklasserade småbourgeoisin som utgör den fascistiska massrörelsens sociala bas. Men Nolte gör sig uppenbarligen skyldig till ett misstag när han skriver:

Om den [fascismen] är ett uttryck för ”ålderdomliga, militaristiska tendenser” så härrör den ur något unikt och absolut i den mänskliga naturen. Den utvecklas inte ur det kapitalistiska systemet, även om den just då bara kunde uppstå på det kapitalistiska systemets grund, närmare bestämt vid de tillfällen då systemet är i fara.¹²

Det enda som följer av den första meningen är plattityden att om den mänskliga naturen inte hade några ”aggressiva tendenser” då skulle det aldrig ske några aggressiva handlingar: utan aggressivitet inga aggressioner. Eller som redan den odödliga Molière uttryckte det: ”Opium söver ner människor på grund av sina sömngivande egenskaper.” Nolte verkar inte inse att han därmed inte alls har

8 Sista kapitlet i Rosa Luxemburgs *The Accumulation of Capital*, New York: Monthly Review Press, 1964, är en klassisk första studie av militarismens ekonomiska rötter under imperialismens epok. Mer aktuella analyser, i synnerhet av den tyska och amerikanska imperialismen, finns bland annat i Fred J Cook, ”Juggernaut, The Warfare State”, *The Nation*, 20 oktober 1961; Paul Baran och Paul Sweezy, *Monopolkapitalet*, Stockholm: Zenit: Rabén & Sjögren, 1970, kapitel 7; George F W Hallgarten, *Hitler, Reichswehr und Industrie*, Frankfurt: Europäische Verlagsanstalt, 1955; och Harry Magdoff, *Imperialismens politiska ekonomi: en studie av Förenta staterna i imperialismens epok*, Lund: Zenit ; Staffanstorps: Cavefors, 1971.

9 Se bland annat, Wolfgang Birkenfeld, *Geschichte der deutschen Wehr- und Rüstungswirtschaft*, Boppard a/R: H. Boldt, 1966, i synnerhet den promemoria som dikterades av general Thomas.

10 Vi har använt begreppet ”hopkrympt reproduktion” för att beskriva den ökande icke-ackumulation (förstörande av kapital) som krigsekonomin medför när den har passerat en viss punkt. Se Ernest Mandel, *Marxist Economic Theory*, New York: Monthly Review Press, 1968, kap 10.

Exemplen Storbritannien och framförallt Japan visar att detta fenomen ingalunda är begränsat till de fascistiska staterna. Den ”rationella” kärnan i denna irrationalitet är det faktum att imperialistiska krig – precis som alla andra krig – utkämpas i syfte att segra, och inom vissa gränser är det berättigat att hoppas på att kapitalförlusterna mer än väl kan gottgöras på bekostnad av de besegrade motståndarna.

11 Nolte, *op cit*, s 38, 54, etc; Leo Trotskij, ”Vad är nationalsocialismen?”, i denna bok.

12 Nolte, *op cit*, s 21.

bevisat den andra meningen. Han skulle då behöva visa att dessa ”ålderdomliga, militaristiska tendenser” även ”på den gamla goda tiden” skulle kunna ha givit upphov till fascistiska eller fascistliknande regeringsformer. Men på den tiden ledde dessa ”tendenser” till erövringskrig av slavägare, herdefolkens *razzior* mot odlare, eller korståg. Och de har lika lite med en fascistisk regim att göra som en romersk stad eller medeltida by har att göra med en modern fabrik. Följaktligen är inte det speciella med fascismens att den uttrycker ”en aggressivitet som finns rotad i den mänskliga naturen” – ty den uttrycks lika mycket i ett oräkneligt antal olika historiska rörelser – utan att den ger denna aggressivitet en aldrig tidigare skådad social, politisk och militär form. Alltså är fascismen en produkt av den imperialistiska monopolkapitalismen. Alla andra försök att tolka fascismen i psykologiska termer lider av samma grundläggande svaghet.

Försöket att förstå fascismen som en produkt av speciella särdrag hos vissa folk eller raser – eller en speciell historia – är knappast mer metodologiskt giltigt. Det är att gå från individuell psykologi till nationell psykologi utan att egentligen förklara något mer än att det finns faktorer som i övergripande mening tillåter något sådant som fascismen att överhuvudtaget uppträda. Varken Italiens historiska efterblivenhet eller Tysklans preussiska militärtradition, och definitivt inte ”behovet av disciplin” eller ”rädslan för frihet”, kan förklara fascismens snabba uppkomst och fall under perioden 1920-1945. Sådana argument är dessutom ofta klart motsägelsefulla: medan Italien var ett industriellt relativt utvecklat land var Tyskland det industriellt högst utvecklade landet i Europa. Om ”benägenheten till disciplin” var ett grundläggande drag i den ”tyska nationalkaraktären” (som kan spåras tillbaka till det sena avskaffandet av trälldom i Preussen) vad ska man då säga om Italien, ett av de mest ”odisciplinerade” länderna i Europa och helt utan någon militär tradition? Som sekundära faktorer och orsaker har dessa aspekter utan tvekan spelat en roll för att ge fascismen speciella nationella drag, som motsvarar monopolkapitalismens och småbourgeoisins historiska särdrag i varje specifikt land. Men först måste man inse att fascismen är ett universellt fenomen som inte känner några geografiska gränser och som slog rot i *alla* imperialistiska länder – och imorgon återigen kan slå rot. Att försöka förklara den utifrån det ena eller andra nationella särdraget är helt otillräckligt.¹³

När protokollen och materialet från Nürnberggrättegångarna publicerades blev det populärt att göra detaljerade undersökningar av speciella intressegrupper, och analysera storkapitalets olika stridande sektorer som speciella ”bärare” av fascismen. Detta material har till stora delar bekräftat saker och ting som tidigare var kända intuitivt eller som gick att inse med hjälp av teoretiska härledningar: att den tunga industrin var mer intresserad av Hitlers maktövertagande och upprustning än den lätta industrin; att ”ariseringen” av judiskt kapital inte spelade någon avgörande roll i den tyska ekonomin;¹⁴ att företaget I G Farben kunde spela en speciellt aggressiv och inflytelserik roll i en rad av Hitlerregimens ekonomiska och finansiella beslut, och så vidare.¹⁵

Men man behöver egentligen inte gräva igenom ett berg av dokument för att inse, att den speciella situation som rådde i den tyska kapitalismen 1934, innebar att tillverkare av kanoner, stridsvagnar och bomber skulle tjäna mer på upprustningen än tillverkare av underkläder, leksaker och fickknivar. Nolte begår ett typiskt misstag när han hävdar:

... men när han [Otto Bauer] urskiljer olika delar av kapitalistklassen, med intressen som på avgörande sätt [?] står i motsättning till varandra (t ex konsumtionsvaruindustrin som var beroende av export, eller

13 Sådana försök finns i René Remond, *La Droite en France de 1815 à nos jours*, Paris: Aubier, 1963, och Jean-Plumègne och Raymond Lasierra, *Les Fascismes français 1923-1963*, Paris: Éditions du Seuil, 1963, som anser detta om Frankrike. I Laqueur och Mosse (red), *op cit*, försvarar Eugen Weber en liknande tes, s 105, 123, etc. Så tidigt som 1938, visade å andra sidan Daniel Guerin (i *Fascism and Big Business*, New York: Pioneer Publishers, 1939) att den tyska och italienska fascismen hade gemensamma grundläggande drag, trots sina nationella särdrag.

14 De små förändringarna av egendomsförhållandena i Tredje riket efter maktövertagandet och det gradvisa införandet av antisemitiska åtgärder är tillräckliga bevis för att ”de judiska storföretagarna” var en legend. Samma sak gäller USA idag. Se bl a Ferdinand Lundberg, *De rika och de superrika: en studie i pengars makt*, Göteborg: Alpha, 1972.

15 De tidigaste marxistiska teorierna om detta var Otto Bauer, *Zwischen zwei Weltkriegen?*, Bratislava: Eugen Prager Verlag, 1936, s 136 ff, och Guerin, *op cit*, s 27-53. Guerins verk kom ut på franska första gången 1938.

den pacifistiska rentierklassen kontra den tunga industrin, som är intresserade av vinster från upprustning), så blir den traditionella och bagatellartade distinktionen mellan härskande klass och styrande kast oanvändbar. Som en konsekvens av det blir allt tal om fascismen som verkställande organ ”för kapitalismen som sådan” grundlöst. Den teoretiskt konstruerade ekonomiska enheten löses upp i de historiska elementens mångfald. Och den enda återstående relevanta frågan handlar om vilka förutsättningar som måste sammanfalla under denna mångfald, och i vilken utsträckning den just därför kan förlora sin dominerande ställning som i vissa avseenden har varit uppenbar i alla europeiska stater under 150 år, men som aldrig har varit obegränsad.¹⁶

Hela argumentet grundar sig på orden ”avgörande sätt”. Och det går bara att klargöra genom att analysera det kapitalistiska produktionssättets grundläggande drag.

Det är inte ”avgörande” för detta produktionssätt eller dess härskande klass varken hur utrikespolitiken ser ut eller om den härskande klassen kan tala eller skriva fritt om politiska frågor och anförtro regeringsmakten till representanter som de själva utser direkt. Under vissa borgerliga epoker har detta existerat, och under andra inte – eller åtminstone inte i samma utsträckning. Det *avgörande* är privategendomen och möjligheten att ackumulera kapital och realisera mervärde.

Här talar statistiken sitt tydliga språk. Den totala vinsten för industrin och handeln ökade från 6,6 miljarder mark 1933 till 15 miljarder 1938. Men medan försäljningen för Bremens ullfabrik stagnerade och AEG:s (Allgemeine Elektrizität Gesellschaft – Allmänna Elektricitetsbolaget) försäljning bara steg med 55%, så fördubblades Siemens försäljning. Krupp och Mannesmanns rörtillverkning tredubblade sin försäljning, Phillip Holzmann AB sexdubblade sin och Tyska Vapen- och ammunitionsverken tioudubblade sin.¹⁷ Dessa siffror visar att kapitalistklassens hade gemensamma ekonomiska intressen – de är absolut ingen begreppskonstruktion – men att det inom ramen för dessa gemensamma intressen samtidigt fanns och uttrycktes speciella intressen. Och det var inte under Hitlerepoken som den kapitalistiska privategendomen började utvecklas och växa genom att beröva många små (och ibland stora) egendomsinnehavare äganderätten. Det har varit ett genomgående drag under hela detta produktionssätts historia.

Det är uppenbart att det finns en metodologisk svaghet hos alla dessa borgerliga teoretikers sätt att närma sig frågan om fascismen. Eftersom de inte inser vad samhällsstrukturer och produktionssätt är, så kan inte de borgerliga ideologerna se att den fascistiska verklighetens motsägelsefulla delar är en dialektisk enhet. Och de är oförmögna att identifiera vilka faktorer som avgör hur dessa delar både inlemmas och sedan vittrar sönder – växer fram och sedan förfaller – som en sammanhängande helhet.

Marxismens överlägsna metodologi grundas i att den på ett framgångsrikt sätt lyckas förena de motsägelsefulla analytiska element som återspeglar en motsägelsefull social verklighet. Men marxismen är ingen garanti för att man lyckas med sin analys. Det finns det tyvärr alltför många exempel på, och denna bok behandlar en del av dem. Men Trotskijs bidrag till teorin om fascismen visar på ett lysande sätt att marxismen verkligen gör det möjligt med en sådan analys.

Kapitel 3

Trotskijs teori om fascismen är en enhet som består av sex delar. Varje del i denna enhet har en viss autonomi, och genom sina inre motsättningar genomgår de en viss utveckling. Men det går bara att förstå denna enhet som en dynamisk helhet, där dessa delar tack vare sitt inneboende samband kan förklara den fascistiska diktaturens uppgång, seger och fall.

1. Fascismens uppkomst uttrycker en mycket allvarlig social kris för senkapitalismen, en strukturell kris som (exempelvis under åren 1929-33) kan sammanfalla med en överproduktionskris men som går långt utöver sådana konjunkturella svängningar. I grund och botten är det en kris för hur

¹⁶ Nolte, *op cit*, s 54.

¹⁷ Charles Bettelheim, *L'Économie allemande sous le nazisme*, Paris: Rivière, 1946, s 212 f.

mervärdet produceras och realiseras. Under de givna konkurrensförhållandena på världsmarknaden (det vill säga en viss nivå på reallöner, arbetsproduktivitet och tillgång till råvaror och marknader) är det inte längre möjligt att fortsätta med en ”naturlig” kapitalackumulation. Det fascistiska maktövertagandets historiska funktion är att plötsligt och våldsamt förändra villkoren för hur mervärdet produceras och realiseras till förmån för monopolkapitalismens viktigaste grupper.

2. Under imperialismens epok har arbetarrörelsen genomgått en lång historisk utveckling, och det för borgarklassen mest fördelaktiga styret, det vill säga det minst kostsamma styret, är den borgerliga parlamentariska demokratin. Denna styrelseform har två stora fördelar. Samhällsmotsättningarna kan periodvis minskas med hjälp av sociala reformer. Och en viktig del av borgarklassen kan direkt delta i utövandet av den politiska makten – genom de borgerliga partierna, tidningar, universitet, arbetsgivarorganisationer, lokala och regionala regeringar, statsapparaten, det centrala banksystemet, och så vidare.

Men denna *form* för det borgerliga styret – som ingalunda är den enda¹⁸ – förutsätter att det finns en ytterst instabil jämvikt mellan de ekonomiska och samhällseliga krafterna. När den objektiva utvecklingen rubbar denna jämvikt har storbourgeoisin nästan inga andra alternativ än att försöka förverkliga sina historiska intressen genom att centralisera statens verkställande makt, till och med till priset av att avsäga sig det direkta utövandet av den politiska makten. Historiskt sett är fascismen både ett förverkligande och en negation av monopolkapitalismens tendens att på ett totalitärt sätt ”organisera” hela samhällslivet i sina intressen – en tendens som först uppmärksammades av Rudolf Hilferding.¹⁹ Fascismen förverkligar denna tendens genom att fylla denna historiska funktion. Och den är en negation av denna tendens eftersom fascismen, i motsats till vad Hilferding förväntade sig, bara kunde fylla denna funktion genom att i hög grad ta över borgarklassens politiska makt.²⁰

3. Det moderna industrisamhällets villkor och den oerhörda skillnaden mellan lönarbetarnas och storkapitalisternas antal gör det praktiskt omöjligt att få till stånd en så våldsam centralisering av makten bara med hjälp av tekniska medel. Det går inte heller att med hjälp av sådana medel radera ut den moderna arbetarrörelsens erövringar, inklusive de ”frön till proletär demokrati inom ramen för den borgerliga demokratin” som Trotskij helt riktigt kallade arbetarrörelsens massorganisationer.

Varken en militärdiktatur eller en ren polisstat – för att inte tala om en absolut monarki – har kapacitet för att under särskilt lång tid mala sönder och demoralisera en miljonhövdad medveten samhällsklass, och förhindra att det uppstår ens den elementära klasskamp som marknadslagarnas spel orsakar. För att kunna uppnå det behöver storbourgeoisin en rörelse som kan sätta massor i rörelse, som med hjälp av systematisk massterror och gatustrider kan bryta ner och demoralisera pro-

18 De borgerliga ideologernas märkliga minnesförlust i fråga om det borgerliga samhällets senaste historia är alltid lika förvånande. Under de tvåhundra åren som har gått sedan den första industriella revolutionen har statsformerna i Västeuropa skiftat mellan aristokratisk monarki, allmänt kejsardöme, konservativ-liberal parlamentarism (där kanske 10% – och ibland mindre än 5% – av befolkningen hade rösträtt) och öppen diktatur, beroende på vilket lands politiska historia som studeras. Frånsett en kort period under den stora franska revolutionen, har en på allmän rösträtt grundad parlamentarisk demokrati nästan överallt varit resultatet inte av den liberala borgarklassens utan arbetarrörelsens kamp.

19 ”Ekonomisk makt innebär på samma gång politisk makt. Makt över ekonomin skänker också verktyg till statsmakt. Ju större koncentrationen är inom den ekonomiska sfären, ju mer obegränsad är statens makt. Denna strikta integrering av statsmaktens alla verktyg framträder som statsmaktens allra högsta utveckling, staten som det obestridda verktyget för att upprätthålla den ekonomiska makten... I sin mest fulländade form är finanskapitalet det högsta stadiet av ekonomisk och politisk makt i händerna på kapitalets fåmannaväld. Det fullbordar kapitalmagnaternas diktatur.” Rudolf Hilferding, *Das Finanzkapital* (1909), Wien: Verlag der Wiener Volksbuchhandlung, 1923, s 476 f.

20 Strax innan sin tragiska död fick detta Hilferding att dra den bedrägliga slutsatsen att Nazityskland inte längre var ett kapitalistiskt samhälle, utan att makten låg i händerna på den totalitära byråkratin. Denna villfarelse var samtida med Burnhams tes om ”direktörernas tidsålder”. [På svenska: James Burnham, *Direktörernas revolution*, Stockholm: Natur och Kultur, 1947.]

letariatets mest medvetna delar, och som när den gripit makten fullständigt kan krossa de proletära massorganisationerna och på så sätt inte bara mala sönder de medvetna elementen utan också demoralisera dem och få dem att resignera.

Med lämpliga metoder som anpassas till masspsykologins behov kan en sådan massrörelse bevaka de klassmedvetna lönarbetarna med hjälp av en enorm apparat av kvartersvakter, gatuövervakare och fabriksceller (*Nationalsozialistische Betriebsorganisation*). Den kan också ideologiskt påverka en del av de mindre medvetna arbetarna, speciellt manschettarbetarna, och delvis få dem att delta i ett fungerande klassarbete.

4. En sådan massrörelse kan bara uppstå ur småbourgeoisin, kapitalismens tredje samhällsklass, mellan proletariatet och borgarklassen. När denna småbourgeoisin blir så hårt drabbad av inflation, konkurser för småföretag och massarbetslöshet för universitetsutbildade, tekniker och högavlönade anställda, att den blir förtvivlad, kommer det att uppstå en typisk småborgerlig rörelse bestående av ideologiska minnen och psykologiskt agg. Den kommer att kombinera en extrem nationalism och en åtminstone verbal antikapitalistisk demagogi²¹ med ett ytterst intensivt hat mot den organiserade arbetarrörelsen ("Mot marxismen", "Mot kommunismen"). När denna rörelse börjar angripa arbetarna, deras organisationer och aktioner fysiskt, då har en fascistisk rörelse fötts. Efter en period av självständig utveckling för att erövra ett massinflytande, behöver denna rörelse ett finansiellt och politiskt stöd från viktiga delar av monopolkapitalet för att kunna genomföra maktövertagandet.

5. Om den fascistiska diktaturen ska kunna fullfölja sin historiska roll måste arbetarrörelsen slås till marken och drivas tillbaka innan fascisterna tar över makten. Men det kan bara ske om vågskålen redan före maktövertagandet definitivt har vägt över till fördel för de fascistiska gängen och till nackdel för arbetarklassen.²² Den fascistiska rörelsens uppkomst är en institutionalisering av ett inbördeskrig, där *båda* sidor objektivt sett har möjlighet att segra. (Det är för övrigt därför storbourgeoisin bara under mycket speciella, "abnorma" omständigheter är för och finansierar sådana experiment. Denna allt-eller-ingen-politik är till en början definitivt riskabel.)

Om fascisterna lyckas förlama, demoralisera och krossa de organiserade arbetarna så har de säkrat segern. Men om arbetarrörelsen framgångsrikt slår tillbaka och själv tar initiativet, då kan den på ett avgörande sätt besegra inte bara fascismen utan också kapitalismen som skapar den.

Det finns både tekniskt politiska såväl som samhällspolitiska skäl till det. I början organiserar de fascistiska gängen bara småbourgeoisins mest beslutsamma och desperata delar (de delar som "blivit galna"). De småborgerliga massorna, liksom lönarbetarnas omedvetna och oorganiserade delar – i synnerhet unga arbetare och manschettarbetare – kommer normalt att vackla fram och tillbaka mellan de två lägren. De kommer att ansluta sig till den sida som är djärvast och mest beslutsam. De vill satsa på den vinnande hästen.

I historisk mening är fascismens seger ett tecken på arbetarrörelsens oförmåga att lösa senkapitalismens strukturella kris i sitt eget intresse och för sina egna mål. En sådan kris ger till en början alltid arbetarrörelsen chansen att segra. Bara om den inte utnyttjar denna chans därför att den har

21 Icke desto mindre är det alltid frågan om en *speciell* sorts demagogi som bara angriper *vissa* delar av kapitalismen ("ränteslaveriet", varuhus, etc). Privategendomen som sådan, eller företagarnas makt i fabriken, ifrågasätts aldrig.

22 Men om arbetarna behåller sin förmåga och vilja att kämpa, kan det fascistiska maktövertagandet bli förspelet till ett mäktigt revolutionärt uppsving. I Spanien besvarades den fascistiska militärkuppen 1936 med ett revolutionärt uppror inom arbetarklassen. På några dagar hade det tillfogat fascisterna ett förkrossande militärt nederlag i alla större städer och industriområden, och de tvingades dra sig tillbaka till landets underutvecklade jordbruksområden. Att fascisterna efter ett tre år långt mödosamt inbördeskrig till sist lyckades erövra makten berodde både på internationella faktorer och den ödesdigra roll som spelades av vänsterns ledare i partierna och staten. Detta ledarskap hindrade arbetarklassen från att genomföra ett snabbt fullbordande av den socialistiska revolution som så framgångsrikt hade inletts i juli 1936. I synnerhet misslyckades ledningen att undergräva Francos sista maktbas bland de gensträviga bönderna och nordafrikanska legoknektarna genom att vägra att genomföra en radikal jordreform och förkunna Marockos självständighet.

blivit missledd, splittrad och demoraliserad, kan kampen leda till att fascismen segrar.

6. Om fascismen lyckas fungera ”som en murbräcka” och krossa arbetarrörelsen, så har den ur monopolkapitalismens synvinkel gjort sin plikt. Massrörelsen byråkratiseras och inlemmas till stor del i den borgerliga statsapparaten. För att kunna göra det måste den göra sig av med de mest extrema formerna av simpel, småborgerlig demagogi som finns i ”rörelsens mål”, och rensa ut dem ur den officiella ideologin.²³

Denna utveckling står på intet sätt i motsättning till att den starkt centraliserade statsapparaten fortsätter att bli alltmer oberoende. Ty när arbetarrörelsen har försvunnit och villkoren för att producera och realisera mervärdet på den inhemska marknaden på ett avgörande sätt har förändrats till storbourgeoisins fördel, då kommer ansträngningarna med nödvändighet att inriktas på att genomföra motsvarande förändring på världsmarknaden. Fascismens allt-eller-ingen politik förs över från den samhällspolitiska till den finansiella sfären. Den främjar en permanent inflation och till sist finns inget annat alternativ än militära äventyr i utlandet. Men hela denna utveckling medför en försämring snarare än förbättring av småbourgeoisins ekonomiska situationen (en följd av krigsekonomi) och politiska ställning – med undantag för den del som kan underhållas med hjälp av sinekurer från den alltmer självständiga statsapparaten. Istället för att ”befrias från ockrarnas snaror” koncentreras kapitalet allt snabbare och medelklassernas proletarisering påskyndas. Och detta faktum visar att den fascistiska diktaturens klasskaraktär inte motsvarar den fascistiska massrörelsens klasskaraktär. Diktaturen representerar monopolkapitalets historiska intressen, inte småbourgeoisins. När denna tendens blir dominerande kommer med nödvändighet fascismens medvetna och aktiva massbas att krympa. Den fascistiska diktaturen har en benägenhet att undergräva och upplösa sin egen massbas. De fascistiska gängen blir ett bihang till polisen. Under sin nedgångsfas omvandlas fascismen tillbaka till en särskild sorts bonapartism.²⁴

Detta är de grundläggande elementen i Trotskijs teori om fascismen. Den baseras å ena sidan på en analys av de speciella förhållanden under vilka klasskampen utvecklas i de högutvecklade länderna under senkapitalismens strukturella kris (Trotskij själv talade om ”det kapitalistiska förfallets epok”). Å den andra härrör den ur något som särskiljde Trotskijs marxism, nämligen att ställa de objektiva och subjektiva faktorerna i relation till varandra under den praktiska utvecklingen av klasskampen och den teoretiska tolkningen av den.

Kapitel 4

Hur står sig denna trotskistiska teori om fascismen mot andra strömningar inom arbetarrörelsen? Vilka speciella drag framträder om vi jämför Trotskijs teori och andra försök att använda den marxistiska metoden för att analysera frågan om fascismen?

Det mest slående hos de socialdemokratiska skribenterna är att deras analys är så pragmatisk och ursäktande: teorin måste underbygga deras ärkeopportunistiska praktik och förklara misslyckandet med att ”det var våra motståndares fel”. Vid denna tid hade socialdemokraterna ännu inte klippt navelsträngen till Kautskys objektivistiska, fatalistiska och vulgära marxism. Näst efter ”våra motståndares fel” beror saker och ting till syvende och sist alltid på de ”objektiva förhållandena”: ”styrkeförhållandena” tillät helt enkelt inte några bättre resultat. Denna skola insåg aldrig att de egna handlingarna kan förändra dessa styrkeförhållanden – i synnerhet att den egna passiviteten förändrar styrkeförhållandena till klassfiendens fördel.

Den grundläggande tankegången i dessa teorier är den smaklösa tesen att det var ”bolsjevikernas” radikala agitation som gav fascisterna möjlighet eller åtminstone en ursäkt att mobilisera befolkningens skrämde och konservativa skikt: fascismen är storbourgeoisins bestraffning av proletariatet för kommunisternas agitation. ”Om ni inte vill skrämma småbourgeoisin och irritera storkapitalisterna,

²³ Se även bl a Guerin, *op cit*, s 141-68.

²⁴ Skillnaden mellan bonapartism och fascism kommer att diskuteras nedan.

så måste ni hålla er lugna.” Denna den ”gyllene medelvägens”²⁵ liberala visdom inser inte att den förtvivlade småbourgeoisin drivs i armarna på fascisterna just därför att senkapitalismens allt värre strukturella kris har gjort denna ”återhållsamma”, vanliga borgerligt parlamentariska politik bankrutt. För att förhindra det måste man presentera en annan lösning, en som kan segra, och som uppstår ur den dagliga militanta verksamheten. Om inte denna alternativa lösning läggs fram och den ruinerade och deklasserade småbourgeoisin bara kan välja mellan en kraftlös parlamentarism och en fascism på marsch i full fart framåt så kommer den alltid att välja fascismen. Och arbetarrörelsens ”återhållsamma” självbegränsning och självframkallade rädsla ökar massornas känsla av att det är den fascistiska hästen som kommer att vinna.

Den socialdemokratiska teorin om fascismen har sin speciella svaghet i tesen om att man ”till varje pris måste hålla fast vid legaliteten”. Denna tes härrörde ur den felaktiga tron att lönarbetarnas organisationer skulle begränsa sig till lagliga aktioner just när fascisterna lämnade legalitetens sfär. En uppfattning som denna förbisåg det faktum att legaliteten och staten inte är abstrakta begrepp, utan uttrycker konkreta samhällsintressen och klasser. ”Legaliteten” och ”staten” var ju just de domare och arméöverstar och majorer som med tusentals trådar var knutna till sina ”kamrater” i *Stahlhelm* och SS. De hatade och bekämpade den organiserade arbetarrörelsen lika mycket som de fascistiska gängen, även om de var lite mer ”civiliserade”. Att använda dem som försvar mot fascistbanden var samma sak som att möta dessa band utan något försvar.

En viktig del av den socialdemokratiska teorin om fascismen är att ”den ekonomiska krisen” och ”massarbetslösheten” uppfattas som självständiga begrepp: utan den ekonomiska krisen skulle den fascistiska faran försvinna. Detta tänkande förbiser det faktum att den strukturella krisen är viktigare än den konjunkturella krisen. Även om den konjunkturella krisen lindras, så ändras inte situationen på något grundläggande sätt så länge den strukturella krisen inte är löst. Det fick de belgiska socialdemokraterna som till exempel Spaak och De Man lära sig på det hårda sättet. Alla deras ansträngningar inriktades på att minska arbetslösheten – till och med till priset att ge upp viktiga styrkepositioner, och än viktigare arbetarnas kampförmåga. Men trots alla sina ansträngningar fick de se den fascistiska vågen växa istället för att dra sig tillbaka.

Dessa grundläggande delar i den socialdemokratiska teorin om fascismen finns redan i de italienska socialdemokraternas tidigaste arbeten om den katastrof som bröt ut ovanför deras huvuden. Således skrev Giovanni Zibordi så tidigt som 1922:

... extremisternas överdrifter är ansvariga för denna atmosfär, precis som den socialistiska och arbetarrörelsen i sin helhet är ansvariga för det faktum att dessa överdrifter har drivit de småborgerliga och intellektuella skikt i armarna på fascisterna, trots att de inte har någon egentlig ekonomisk orsak att vara rädd för eller hata socialismen.²⁶

Flera år senare upprepade Turati:

Som en följd av de infantila och fantastiska filo-bolsjevikiska överdrifterna var de härskande klasserna vid vissa tidpunkter verkligen och ytterst intensivt rädda för att förlora sina privilegier... Vi är därför berättigade att dra slutsatsen att utan detta uppträdande, så skulle det fascistiskt-plutokratiska samarbetet inte ha blivit möjligt.²⁷

25 Redan i *Kommunistiska manifestet* drev Marx och Engels med det liberala argumentet att kommunisterna gynnade den konservativa reaktionen. Under revolutionen 1848 upprepades i all oändlighet argumentet att om de elaka ”socialisterna” inte hade existerat så skulle de liberala konstitutionella regimerna ha kunnat konsolidera sig överallt. Men socialisterna skrämde borgarklassen och drev tillbaka den i armarna på reaktionen. Efter den stora franska revolutionen hade de konservativa i sin tur använt liknande argument mot liberalerna: om det inte hade varit för Konventets överdrifter och den ”vänsterradikala” konstitutionen från år III, så skulle aldrig monarkin ha återupprättats. Ingenting är nytt under solen.

26 Giovanni Zibordi, ”Der Faschismus als antisozialistische Koalition”, i Nolte, *op cit*, s 79-87.

27 Filippo Turati, ”Faschismus, Sozialismus und Demokratie”, i Nolte, *op cit*, s 143-55.

Och det är beklagligt att en person som Angelo Tasca, som en gång var kommunist och marxist, i en bok han skrev innan Andra världskriget kan dra slutsatsen att man inte kunde kämpa mot både fascismen och statsapparaten, och att det därför var nödvändigt att gå i allians med den senare mot den förra.²⁸

De tyska socialdemokraterna erbjöd bara en förenklad och förflackad omstuvning av dessa teorier. Deras främste teoretiker på 20-talet, den belgiske antimarxisten Hendrik De Man, försökte sondera den fascistiska småbourgeoisins psykologi. Till och med efter den tyska katastrofen drog han slutsatsen att man inte fick ”oroa” småbourgeoisin. Följaktligen löste han upp den mäktiga våg av entusiasm och kampvilja för en generalstrejk som fanns bland arbetarna 1935. På så sätt skapade han förutsättningar för en enorm tillväxt av den fascistiska rörelsen. Bara Léon Blum var klok nog att efter Hitlers maktövertagande deklarerade, att nazisternas seger var straffet för att de tyska socialdemokraterna hade kvävt den proletära revolution som hade påbörjats efter det tyska kejsardömet sammanbrott. Därmed hade de släppt lös och stärkt de element – från armén till *Frikåreerna* – som skulle driva ut dem på ett så vanhedrande sätt.²⁹ Men när samme Léon Blum flera år senare ställdes inför en stor masstrejk upprepade han bara Eberts och Scheidemanns eftergiftspolitik. Och det ledde till Tredje republikens sammanbrott och den senila Vichy-bonapartismens maktövertagande.

Den post-leninistiska Kommunistiska internationalens teori om fascismen klarade inte prövningarna bättre än socialdemokraternas teori. Förvisso fanns det en början till en djupare förståelse av den hotande fara som hängde över den internationella arbetarrörelsen. Clara Zetkin, Radek, Ignazio Silone och ibland till och med Zinovjev hade element till en marxistisk teori. Men inom kort dominerades Kominterns teoretiska arbete av det ryska kommunistpartiets fraktionsstrider. Målet var inte längre att komma fram till en vetenskaplig förståelse av de objektiva processerna, utan att se till att det var en fraktion som stödde Stalin och framförallt lydde honom som fick ledningen över det tyska kommunistpartiet (KPD). Alla den marxistiska analysens och revolutionära klasskampens krav i Tyskland underordnades detta mål.

Resultatet är välkänt: teorin om att fascismen var ett direkt uttryck för ”monopolkapitalets mest aggressiva delar”, en teori som fullständigt missar den fascistiska rörelsens självständiga masskaraktär. Från denna uppfattning följde teorin om fascismen som socialdemokratins ”tvilling” i monopolkapitalets tjänst, och teorin om Weimar-republikens ”gradvisa fascistisering”. Denna analys fördunklade att det fascistiska maktövertagandet skulle bli en katastrof och den höll tillbaka arbetarnas kamp mot den överhängande faran. Hela denna skapelse kröns av teorin om ”socialfascismen”, som i sin mest extrema form ledde till tesen att socialdemokratien först måste besegras innan det gick att besegra fascismen.³⁰ Slutligen kom det typiskt socialdemokratiska och defaitistiska tillägget: ”Det kommer inte att ta lång tid innan Hitler kommer att störta sig själv i fördärvet genom sin vanskötsel” – bland annat hans oförmåga att lösa den ekonomiska krisen – och ”efter Hitler

28 Angelo Tasca, *Nascita e avvento des Fascismo*, Firenze: La Nuova Italia, 1950.

29 Se bl a Hendrik De Man, *Socialism och nationalfascism*, Stockholm: Informationsbyråns för fredsfrågor förl., 1931; Severings memoarer, *Mein Lebensweg (bd II)*, Köln: Greven Verlag, 1950; Otto Bauers memoarer, *Von Weimar zu Hitler*, New York: Europa Verlag, 1940, etc.

Otto Braun ursäktade sin bedrövlige kapitulation vid Papens kupp 20 juli 1932 med argumentet att den ekonomiska krisen och miljonerna arbetslösa gjorde det omöjligt med en generalstrejk av samma typ som det framgångsrika svaret på Kapps kupp 12 år tidigare. Han glömmer att den tyska ekonomin även vid tiden för Kapps kupp befann sig i en djup kris. Tvärtemot vad Otto Bauer hävdar var arbetsgivarorganisationerna och de reaktionära politikerna intressant nog allvarligt rädda för en generalstrejk. Och IG Metalls (Metallarbetarnas fackförening) officiella historia slår uttryckligen fast: ”Arbetarklassen väntade förgäves på en signal att agera” 20 juli 1932. *Funfundsiebzig Jahre Industriegewerkschaft*, Frankfurt: Europäische Verlagsanstalt, 1966, s 279. Allra mest orimligt är Brauns argument att ett arbetaruppror bara kunde leda till nederlag, eftersom det skulle ställas mot *Reichswehr*. Som om en passiv kapitulation inte innebar ett ännu mycket mer förödande nederlag!

30 Se den omfattande dokumentationen i Theo Pirker, *Komintern und Faschismus 1920-1940*, München: Deutsche Verlagsanstalt, 1965. Men de allra tydligaste bevisen är att studera Kominterns och KPD:s officiella press under åren mellan 1930-33.

kommer det att bli det vår tur”. I praktiken innebar det att Hitlers maktövertagande accepterades som något oundvikligt och att man på ett fruktansvärt sätt underskattade vilka konsekvenser maktövertagandet skulle få för arbetarrörelsen (att den skulle komma att krossas). Hela analysen kunde inte annat än förlama och förvirra motståndet mot nazisternas marsch mot makten.

Det tog 25 års dåligt samvete innan den ”officiella” kommunistiska rörelsen på allvar kunde föra en kritisk diskussion om Stalins felaktiga teori om fascismen. Den praktiska brytningen med teorin ägde givetvis rum mycket snart – när det var försent. Vändningen till folkfrontspolitiken 1935 innebar en fullkomlig revidering av teorin om ”socialfascismen”. Efter det katastrofala vänstermisstaget hoppade man över i ett motsvarande högerfel.³¹ Men eftersom Stalins skrifter och uttalanden var heliga ända fram till 1956, så kunde en försiktig revidering av teorin om socialfascismen inledas först efter den så kallade avstaliniseringen.³² Det italienska kommunistpartiets ledare Togliatti sa öppet vad de flesta kommunistiska kadrer tänkte i det tysta. Och i den officiella *Den tyska arbetarrörelsens historia*, som publicerades i Östtyskland, gjorde man en försiktig men djupgående kritik av KPD:s teori och praktik under åren 1930-33, dock utan att undvika nya misstag när det gällde att avgöra fascismens väsen och funktion.³³

Teorierna om ”en gradvis fascistisering” och ”socialfascism” missbedömer inte bara den politiska konjunkturen och begår taktiska misstag i kampen mot fascismens marsch framåt. Den missar också fascismens avgörande drag, som Trotskij helt korrekt insåg och historien så tragiskt bekräftade.

Fascismen är inte bara ett nytt skede i den process där den borgerliga statens verkställande makt blir starkare och mer självständig. Den är inte bara ”monopolkapitalets öppna diktatur”. Den är en *speciell* sorts ”stark verkställande makt” och ”öppen diktatur”. Den kännetecknas av att den krossar *alla* arbetarorganisationer – även de mest måttfulla och förvisso de socialdemokratiska. Den försöker på ett våldsamt sätt förhindra *varje* form av organiserat självförsvar från arbetarnas sida, genom att fullkomligt mala sönder dem. Det är alltså i grunden felaktigt att hävda att fascismen och socialdemokratien är allierade eftersom socialdemokratien bereder vägen för fascismen, och att man därför inte kan ena sig med den förra mot den senare.

Tvärtom är raka motsatsen fallet. Socialdemokratins klassarbete förberedde visserligen fascismens maktövertagande genom att undergräva arbetarnas klasskamp och identifiera sig med den bankrutta parlamentariska demokratien. Men fascisternas maktövertagande innebar även socialdemokratins fall. Och allteftersom katastrofen närmade sig och kastade sin skugga i ett stort antal blodiga händelser blev de socialdemokratiska massorna, och inte så få av deras ledare, alltmer medvetna om detta. Denna medvetenhet uttrycker den socialdemokratiska politikens motsättningar. Och med en korrekt enhetsfrontspolitik kan den utgöra startpunkten för en verklig aktionsenhet och en verklig, plötslig förändring av de sociala och politiska styrkeförhållandena. Det kan i sin tur leda till att inte bara fascismen besegras utan också till att kapitalismen och den socialdemokratiska klassarbets- och klassförsoningspolitiken besegras.

31 Teorin om ”socialfascismen” isolerar godtyckligt den socialdemokratiska ledningens objektiva roll (som otvivelaktigt är en faktor för att stabilisera det borgerliga samhällets status quo) från dess massbas och specifika form. Teorin om Folkfronten, å andra sidan, isolerar lika godtyckligt massornas antifascistiska vilja och tryck på den socialdemokratiska ledningen att försvara sig mot fascismens hot från det samhälleliga sammanhanget och senkapitalismens strukturella kris. I det första fallet förlamas massorna därför att de splittras upp, i det andra fallet hålls de tillbaka av hänsyn till den ”liberala” borgerliga partnern i Folkfronten. Pendeln svänger från en vänsteropportunistisk till en högeropportunistisk avvikelse utan att någonsin genomgå en korrekt ståndpunkt, nämligen *arbetarnas* aktionsenhet (med en klart antikapitalistisk objektiv dynamik).

32 Till och med i slutet av 50-talet gjordes desperata försök att rättfärdiga KPD:s politik 1930-33. Se bl a pamfletten ”Les Origines du fascisme”, som utgavs i serien *Recherches internationales à la lumière du marxisme*, Paris: Éditions La Nouvelle Critique, nr I, 1957.

33 *Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, Berlin: Dietz-Verlag, 1966, bd IV, s 168, 171, 206, 288, 303-30, 312, etc. Denna historieskrivning i efterhand erkänner på praktiskt taget varje punkt att Trotskij hade rätt – utan att nämna hans namn en enda gång!

Samma oförmåga att inse fascismens speciella karaktär finns i ett antal teoretiska arbeten av författare som stod mellan marxismen och den vulgära reformismen. Max Horkheimer exempelvis, ser fascismen som ”det monopolkapitalistiska samhällets mest moderna form”. Paul Sering (Richard Löwenthal) uttryckte en liknande uppfattning med sin tes att nationalsocialismen är en ”planerad imperialism”.³⁴ Båda dessa uppfattningar utgår från Hilferdings tes om att maktens politiska centralisering i den borgerliga staten överensstämmer med ”den högsta formen av kapitalets koncentration” som han kallade finanskapitalet. Oavsett hur briljant och historiskt riktig den förutsägelse som Hilferding skisserade 1907 än må vara – trots en del överförenklingar – så blev den allvarligt ofullständig under åren kring Hitlers maktövertagande. Det går inte att förstå fascismen utan att urskilja två avgörande delar i analysen: det faktum att den borgerliga statens högsta form av centralisering bara kan uppnås genom att borgarklassen abdikerar politiskt³⁵, och det faktum att det inte rör sig om ”det monopolkapitalistiska samhällets mest moderna form”, utan tvärtom en ytterst allvarlig *kris* för detta samhälle.³⁶

I sin bok *Fascismen – dess ursprung och utveckling*, försöker Ignazio Silone inte utan framgång framställa fascismen som ett resultat av en djup strukturell kris för det italienska borgerliga samhället och den italienska arbetarrörelsens samtidiga oförmåga att lösa krisen med hjälp av en socialistisk omvandling.³⁷ Han inser helt riktigt skillnaden mellan fascismen och en ”klassisk” militärdiktatur eller bonapartism.³⁸ Men hans definition av arbetarrörelsens ”politiska omogenhet” stannar upp just när problemet börjar. Vad var det för faktor som gjorde att denna arbetarrörelse inte trädde fram som företrädare för nationens alla förtryckta? Vad var det som gjorde att den inte kunde erövra eller neutralisera breda skikt inom småbourgeoisin, och ställa kampen om att erövra makten på dagordningen? Det är ingen slump att begreppet ”social revolution” knappast finns i Silones bok. Och det är ingen slump, att han inte inser att man för att kunna genomföra de uppgifter som han själv beskriver, behöver en *strategisk plan*, som bara kan utarbetas och genomföras av ett revolutionärt parti som har byggts upp i detta syfte. Trots att hans kritik av de italienska reformisterna och maximalisterna, och de omogna ultravänsteristiska och fatalistiska tendenserna i det unga italienska kommunistpartiet, var helt korrekt, så leder den inte fram till någon alternativ lösning. Den ger intryck av att ”politisk mognad” och politisk ledarskapsförmåga antingen är en biologisk slump (”i Ryssland fanns Lenin”) eller någon sorts mystiskt öde. Det är förstäligt att Silone inte kunde ha denna typiskt övergående ståndpunkt särskilt länge. Han återvände snabbt till reformismen.

Jämte Trotskij gjordes de två viktigaste bidragen till en marxistisk teori om fascismen under 20- och 30-talen av August Thalheimer och Otto Bauer.³⁹ August Thalheimers analys ligger närmast Trotskij. Men Thalheimer höll sig alltför hårt till Marx' analys av 1800-talets bonapartism och överbetonade den ”gradvisa fascistiseringen”. Därmed underskattade han den *kvalitativa* skillnaden

34 Nolte, *op cit*, s 55, 66, etc. Harold Laski, *Vår tids revolution*, Stockholm: Tiden, 1945.

35 Det skulle vara intressant att analysera de djupa orsakerna till varför detta är nödvändigt. Vi tror inte att det bara beror på behovet att med hjälp av massterror mala sönder arbetarklassen – som en ”normal” förtryckarapparat inte klarar av att genomföra – utan också på karaktären hos det produktionssätt som grundas på privat ägande av produktionsmedlen. Ty ett sådant produktionssätt innehåller alltid ett element av konkurrens. De olika företagens direkta representanter kan bara driva klassens gemensamma intressen (eller mer exakt intressena hos klassens viktigaste skikt) med hjälp av förhandlingar och ömsesidiga uppgörelser om motstridiga specialintressen. Om det gemensamma intresset ska uttryckas på ett omedelbart och centraliserat sätt, det vill säga utan långa diskussioner och besvärliga förhandlingar, då måste de institutioner som företräder de gemensamma intressena särskiljas från det samtidiga försvaret av specialintressen. Med andra ord måste de personliga banden mellan storföretagarna och den politiska ledningen elimineras. Det är detta som leder till det borgerliga samhällets tendens att, både i sin impulsiva ungdom och demoraliserade ålderdom, i tider av kris abdikera politiskt.

36 Robert A Brady gör samma misstag i sin bok *The Spirit and Structure of German Fascism*, New York: Viking Press Inc, 1937.

37 Ignazio Silone, *Der Faschismus – Seine Entstehung und seine Entwicklung*, Zürich: Europa Verlag, 1934, s 32 ff, 46 ff, 52 f, etc.

38 *Ibid*, s 276 ff.

39 August Thalheimer, ”Über den Faschismus”, i Abendroth (red), *op cit*, s 19-38; Bauer, *op cit*, s 113-41.

mellan bonapartism och fascism (den förra: en ökad självständighet för statsapparaten och ett ”traditionellt” förtryck av den revolutionära rörelsen; den senare: en ökad självständighet för statsapparaten och ett krossande av *alla* arbetarorganisationer och försök att fullständigt mala sönder arbetarna med hjälp av en småborgerlig rörelse). Dessutom begränsar Thalheimer frågan om fascismen till de samhällspolitiska styrkeförhållandena (arbetarklassen är ännu inte förmögen att utöva den politiska makten och storbourgeoisin är inte längre förmögen att göra det), och belyser inte sambanden mellan hur dessa styrkeförhållanden utvecklas och senkapitalismens strukturella kris.⁴⁰

Trotskijs teori om fascismen förenar dessa motsägelsefulla element i en dialektisk enhet. Å ena sidan visar den vilka drivkrafter som gjorde det *möjligt* för arbetarna att (under förhållanden av en strukturell kris för kapitalismen) erövra och utöva den politiska makten. Han undviker att blanda samman den franska arbetarklassens objektiva historiska omognad mellan 1848 och 1850 och den tyska arbetarklassens enbart subjektiva omognad mellan 1918 och 1933, en omognad som stod i direkt motsättning till de objektiva möjligheterna.

Å andra sidan koncentrerar sig Trotskijs teori om fascismen på den funktion som statsapparaten ”ökande självständighet” har under fascismen. Nämligen att eliminera allt organiserat klassmotsstånd från proletariats sida, och på så sätt radikalt förändra villkoren för att producera och realisera mervärde till storbourgeoisins fördel. Därmed löser den tillfälligt den strukturella krisen – fram till nästa explosion.

Otto Bauers teori ser fascismen som en förening av tre element: krigets deklassering av delar av småbourgeoisin; den ekonomiska krisens utarmning av andra delar, vilket leder till en brytning med den borgerliga demokratin; och storföretagarnas intresse av att öka utsagningsgraden av arbetarna, vilket med nödvändighet kräver att de knäcker arbetarklassens och arbetarorganisationernas motsstånd.⁴¹ Han insåg helt riktigt

att fascismen inte segrade när borgarklassen hotades av den proletära revolutionen. Den segrade när proletariatet långt dessförinnan försvagades och pressades på defensiven, när den revolutionära flodvågen redan hade ebbat ut. Kapitalistklassen och de stora jordägarna överlämnade inte statsmakten till de fascistiska grupperna för att skydda sig mot en hotande proletär revolution, utan för att pressa ner lönerna, förstöra arbetarklassens sociala erövringar och krossa fackföreningarna och arbetarklassens politiska maktpositioner. Inte för att undertrycka den revolutionära socialismen, utan för att sopa undan den reformistiska socialismens erövringar.⁴²

Denna analys är överlägsen de vulgära reformisternas upprepande av fascisternas eget påstående att fascismen bara var ett svar på den ”bolsjevikiska faran”. Men den lider ändå av en ödesdiger underskattning av den djupa *strukturella kris* som skakade kapitalismen i Italien från 1918 till 1927 och i Tyskland från 1929 till 1933. Krisen stärkte inte samhällsordningen utan försvagade den, och den minskade inte utan ökade de objektiva möjligheterna för en strategi vars mål var att arbetarklassen skulle gripa makten.

Precis som Thalheimer såg Bauer fascismens seger som ett logiskt resultat av en kontrarevolution som gradvis hade vuxit sedan nederlagen för de proletära revolutionsförsöken under åren 1918 till 1923. Han insåg inte att de femton åren mellan 1919-33 kännetecknades av upp- och nedgångar för revolutionens möjligheter och inte alls bara en stadig nedgång. Det mekaniska åtskiljandet av ”defensiven” och ”offensiven” hade bara till syfte att dölja deras samband.

Denna otillräckliga analys ledde i sin tur till allvarliga taktiska misstag. Eftersom han trodde att man befann sig i en ”defensiv fas” så trodde den ”revolutionära socialisten” Otto Bauer att det bara gick att vänta i färdigställning tills den kyrkligt-fascistiska reaktionen angrep arbetarorganisationerna.

40 Denna aspekt betonades också av Rüdiger Griepenburg och K H Tjaden i ”Faschismus und Bonapartismus”, *Das Argument*, nr 41, december 1966, s 461-72.

41 Bauer, *op cit*, s 113 f.

42 *Ibid*, s 126.

Då – men först då – kunde de försvara sig med alla tillgängliga medel, inklusive vapen. Detta synsätt ledde fram till *Schutzbunds* (Försvarsförbundets) hjältemodiga kamp i Wien i februari 1934. Det höjde sig definitivt över SPD:s (det tyska socialdemokratiska partiets) och KPD:s kapitulation utan strid inför nazistregimen, men ledde ändå lika säkert till nederlag. Endast om arbetarrörelsen till fullo inser den strukturella krisens djup och öppet förklarar att den tänker lösa krisen med sina egna metoder, och därmed slår fast att kampen om makten är ett omedelbart mål, kan den vinna mellanskikten och de vacklande delarna av befolkningen som inte längre vill ha *status quo*, inklusive att bara ”försvara” arbetarorganisationerna.

Historikern Arthur Rosenberg avslutade sitt verk om Weimar-republiken år 1930 med ett sådant perspektiv. Han skrev: ”Den borgerliga republiken i Tyskland 1930 föll därför att dess öde låg i händerna på bourgeoisin, och därför att arbetarklassen inte längre var stark nog att rädda republiken.”⁴³ Rosenbergs fatalistiska historieskrivning inser inte att det återstod nästan tre år. Och om dess ledarskap inte hade misslyckats, så kunde arbetarklassen under dessa år ha räddat inte den borgerliga demokratin men väl de demokratiska element som var värda att rädda – genom att rädda dem från den borgerliga demokratin till socialismen.

Kapitel 5

Vi har jämfört Trotskij teori om fascismen med andra försök att förklara det fascistiska fenomenet, och har insett att den är klart överlägsen. Det beror delvis på att den lyckas inlemma ett stort antal olika aspekter i en enda dialektisk enhet. Idag har vi tillgång till en betydande mängd empiriskt material som Trotskij och de andra marxistiska skribenterna från perioden kring nazisternas maktövertagande inte kände till. Vad har dessa data att säga om vissa avgörande diskussionspunkter i hans teori?

Det tydligaste vittnesbördet rör den fascistiska diktaturens ekonomiska och allmänt politiska funktion. Genom att förstöra den organiserade arbetarrörelsen lyckades Hitler frysa lönerna på ett sätt som var varken mer eller mindre än ett mirakel för arbetsköparna. Timlönerna låstes på samma nivå som under den ekonomiska krisen. Att massarbetslösheten försvann ledde alltså inte till någon betydande ökning av lönenivåerna. Att betala samma lön utan att det existerade fem miljoner arbetslösa – under hela sin historia hade kapitalet aldrig lyckats med något sådant. För yrkesutbildade arbetare sjönk medeltimlönen från 95,5 pfennig 1928 till 70,5 pfennig 1933, och ökade sedan till 78,3 pfennig 1936, 79,0 pfennig 1940 och 80,8 pfennig i oktober 1942.⁴⁴ Detta var genomsnittslönen i 17 industribranscher. Andra källor anger något högre siffror för genomsnittslönen för yrkesutbildade arbetare inom det tyska Rikets ekonomi i sin helhet. Enligt dessa siffror sjönk lönerna mellan januari 1933 och 1937 från 79,2 pfennig till 78,5 pfennig, och ökade sedan sakta till 79,2 pfennig 1939, 80 pfennig i december 1941 och 81 pfennig i oktober 1943.⁴⁵ Men även dessa siffror bekräftar att lönenivån låg kvar långt under nivån före krisen – en i sanning ”magnifik” bedrift från nazistregimens sida, med tanke på den svåra arbetskraftsbristen. För att sammanfatta: Neumann konstaterade att fördelningen av den tyska nationalinkomsten mellan 1932 och 1938 kraftigt förändrades till kapitalets fördel. Kapitalets andel (ränteavkastning, industri- och handelsvinster, icke utdelade industrivinster) ökade från 17,4% av nationalinkomsten 1932 (och 21% 1929) till 25,2% 1937 och 26,6% 1938.⁴⁶ Inför dessa data borde det verkligen vara onödigt att behöva diskutera den fascistiska statens

43 Arthur Rosenberg, *Geschichte der Weimarer Republik*, Frankfurt: Europäische Verlagsanstalt, 1961, s 211.

44 Bettelheim, *op cit*, s 210.

45 Jürgen Kuczinsky, *Die Geschichte der Lage der Arbeiter in Deutschland, Bd II: 1933 bis 1946*, Berlin: Verlag Die freie Gewerkschaft, 1947, s 125, 199, 154.

46 Neumann, *op cit*, s 435. Under dessa omständigheter låter det som ett hån när Tim Mason som bevis för den påstådda ”politikens företrädare” som ska ha existerat efter 1936 använder det faktum att Hitlerregeringen under två år – mellan hösten 1936 och sommaren 1938 – ”misslyckades” med att få stopp på arbetarnas frihet att byta jobb och slå fast en maximilön. ”Den politiska ledningen vägrade tillämpa endera åtgärden eftersom så radikala mått och steg mot arbetarklassens materiella intressen vore oförenliga med den politiska uppgiften att skola in arbetarna i

klasskaraktär.

Vi har nu också tillgång till ett omfattande faktamaterial om hur fascismen påverkade kapitalets ackumulation och koncentration. Det bekräftar helt och fullt den marxistiska tesen. De tyska bolagens samlade kapital steg från 18,75 miljarder *Reichsmark* (RM) 1938 (20,6 miljarder RM 1933) till mer än 29 miljarder RM i slutet av 1942. Men under samma period minskade antalet bolag från 5518 till 5504, och 1938 hade de ändå redan minskat till nästan hälften (från 10.437 1931 och 9.148 1933). De största bolagens – de med ett kapital på mer än 20 miljoner RM – andel av detta sammanlagda kapital ökade från 52,4% 1933 till 53,6% 1933 och 63,9% 1942.⁴⁷

Staten gynnade kapitalkoncentrationen på alla möjliga sätt. Tvångskarteller, sammanslagning under ledning av "Försvarekonomins ledning", "nationella förbundsorganisationer" (*Reichsvereinigungen*) och "regionala ekonomikamrar" (*Gauwirtschaftskammern*) ledde till en uttalad sammansmältning mellan monopolkapitalet och den fascistiska staten. Nationella Järn- och Stålförbundet (*Reichsvereinigung Eisen und Stahl*) administrerades av industrimannen Dr Hermann Röchling från Saar; Nationella Förbundet för Syntetisa fibrer stod under ledning av Dr H Vits från Förenade Rayongruppen. Samma sak gäller de "nationella grupperna" (*Reichsgruppen*) och "huvudkommittéerna" (*Hauptausschüsse*). 8 av dessa 15 kommittéer leddes av representanter som kom direkt från storföretagen (Mannesmann, August Thyssen Huette [August Thyssens Järnbruk], Deutsche Waffen- und Munitionsfabriken [Tyska vapen- och ammunitionsfabrikerna], Henschel-Flugzeugwerke [Henschel Flygplansfabriker], Auto-Union, Siemens, Weiss och Freytag, Hommelwerke).⁴⁸

Denna odiskutabla utveckling motsade inte bara nazisternas demagogiska program utan också deras "speciella politiska intresse" – att behålla en bred bas bland de småborgerliga mellanskikten och småföretagarna. Och det är oförståeligt hur Tim Mason kan komma fram till slutsatsen att de industriella maktblocken "föll samman" efter 1936, att industrins makt i fråga om den ekonomiska politiken "splittrades", att "bara varje företags mest primitiva[!] kortsiktiga intressen var kvar", och att "det kapitalistiska ekonomiska systemets gemensamma intressen mellan 1936 och 1939 bit för bit löstes upp i en enda samling företagsegoistiska delar".⁴⁹

Mason är av den naiva formalistiska uppfattningen att "det kapitalistiska ekonomiska systemets gemensamma intressen" i första hand företräds genom arbetsgivarföreningarna. Men det är allmänt accepterat att under monopolkapitalismen och i synnerhet under senkapitalismen, så försöker dessa föreningar i verkligheten oftast bara förlika massan av små och mellanstora fabrikanter intressen med storföretagens, eller på ett eller annat sätt försvara de förra mot de senare. Monopolkapitalismen innebär *alltid* att systemet alltmer identifierar sig med några få storföretags företagsegoism till förfång för de små och mellanstora företagen, och inte att systemet "löses upp" i "en enda samling företagsegoistiska delar". Och det var just detta som ägde rum i det fascistiska Tyskland i en omfattning som aldrig skådats varken förr eller senare.

Priserna och profitmarginalerna inom ammunitionsindustrin, och förhållandet mellan ekonomins privata och statliga sektorer, är ett utmärkt tecken på de faktiska styrkeförhållanden som existerade mellan monopolkapitalisterna och parti- och statsbyråkratin. Den grundläggande tendensen var *inte*

---

national-socialismen." Mason, "Das Primat der Politik", *Das Argument*, nr 41, december 1966, s 485.

Den som vill bevisa för mycket visar att han har fel. Tim Mason inser uppenbarligen inte att det avgörande inte är det faktum att dessa åtgärder sköts upp under två år. Istället är det viktiga att en regim som åtminstone demagogiskt har förbundit sig till "det nationella samfundet" överhuvudtaget beslutade sig för att genomföra en så öppen delvis förslavning av sin egen arbetarklass som det innebar att avskaffa rätten att flytta, och att den tillät enorma "superprofiter från upprustningarna" tillfalla storföretagarna. Visar inte detta att den "politiska ledningens" intressen var tvungna att träda tillbaka för monopolkapitalets intressen, och att det således inte fanns någon "politikens företrädare" utan snarare "monopolkapitalets företrädare"?

47 Neumann, *op cit*, s 613; Bettelheim, *op cit*, s 63.

48 Neumann, *op cit*, s 601 f, 591 f.

49 Mason, *loc cit*, s 482 f, 487 f, 484.

nationaliseringar utan privatiseringar⁵⁰, inte att den ”politiska ledningen” fick företräde, utan att man gav företräde åt storföretagens superprofiter.⁵¹

Mitt under kriget, när man skulle ha förväntat sig att anhängarna till ett ”totalt krig” skulle vara fullkomligt skoningslösa mot alla privata intressen, ägde det rum två händelser som rörde Flick-företagen. De belyser med fullkomlig klarhet de rådande produktionsförhållandena. 4 maj 1940 förhandlade ett av dessa företag fram ett kontrakt med statliga tjänstemän om tillverkning av granater till bazookas. Regeringstjänstemännen hade räknat ut att 24 RM per granat skulle ge Flick en skäligen vinst. Men företaget krävde 39,25 RM per granat. Till slut enades man om 37 RM, en extra vinst på 13 RM per granat, det vill säga mer än 35%, eller mer än en miljon i extra profit för de granater som tillverkades fram till slutet av 1943. Oaktat den nazistiska diktaturen är det trots allt inte så stor skillnad mellan Första och Andra världskriget. I båda fallen trodde soldaterna att de dog för Fäderneslandet. I själva verket dog de för extra profiter åt industriledarna.

Det andra exemplet är ännu ”vackrare”. Armén hade upprättat några egna fabriker – med hjälp av kapital från offentliga medel så klart. Dessa fabriker hyrdes oftast ut till privata företag mot att staten fick 30-35% av vinsten. 1942 krävde Flick-företagen att få ta över Maschinenfabrik Donauwörth

50 Angående privatiseringar, se bl a Bettelheim, *op cit*, s 112; Neumann, *op cit*, s 297 f. Om Gelsenkirchen-affären, dess centrala betydelse för att få över större kretsar inom den tunga industrin till Hitlers sida, och privatiseringen av Vereinigte Stahlwerke 1936, se Hallgarten, *op cit*, s 108-13; Kurt Gossweiler, ”Die Vereinigten Stahlwerke und die Grossbanken”, *Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte*, 1965, del IV, Berlin: Akademie Verlag, 2 11-53.

51 I detta sammanhang vill vi återvända till det fråga som Tim Mason ställer när han hävdar att det avgörande är ”formeringsen av en politisk vilja” och att ”den nationalsocialistiska statsledningens inrikes- och utrikespolitik [blev] alltmer oberoende av de ekonomiskt härskande klassernas beslut”. Det avgörande ordet är ”beslut”. I själva verket står inget av detta i motsättning till den marxistiska tolkningen av staten och samhället, men däremot till ett mekaniskt förenklande av den. Marxismen vill göra gällande att det inte finns någon absolut identitet mellan överbyggnaden och basen. Som ett resultat av arbetsdelningen har båda nivåerna sin egen inre logik, och därmed ger klassamhällena ett *visst mått* av självständighet till inte bara religionen och filosofin utan även till staten och armén. Det viktiga är inte om en grupp av bankirer eller storindustriägare direkt ”dikterade” regeringschefens eller militärledningens beslut, utan om dessa beslut motsvarade storfinansens och storföretagarnas klassintressen och huruvida de bara är begripliga utifrån den inneboende logiken att försvara det existerande produktions sättet. Tim Mason förbiser det faktum att militarismen och kriget till stor del redan hade uppnått detta oberoende under monopolkapitalismen långt innan nazistpartiet föddes. I själva verket uppstod hela begreppet ”politikens företräde” ur de förhållanden som omgav Första världskriget. ”Det finns”, skriver Tim Mason, ”vissa tecken på att angreppet på Polen 1939 och Frankrike 1940 inte var någon oföränderlig sida av den härskande klassens samlade uppfattning.” (”Primat des Industrie? Eine Erwiderung”, *Das Argument*, nr 47, juli 1968, s 206.) Kan man inte med åtminstone lika mycket kraft i efterhand hävda samma sak om Churchills äventyr i Dardanellerna under Första världskriget, om Verdun och andra slag som innebar oerhörda materiella förluster, och i själva verket om Första världskrigets utbrott? Hade det inte varit i storkapitalets ”intressen” att komma till en överenskommelse i konflikten mellan Serbien och Bosnien angående exporten av grisar och mellan Tyskland och Storbritannien om inträngandet i Mellanöstern, istället för att lida enorma förluster under kriget och framkalla en socialistisk revolution? Var det inte diplomaterna, den kejsrerliga klicken, och framförallt medlemmarna i Generalstaben som tog besluten om Sarajevo och invasionen av Belgien snarare än arbetsgivarorganisationerna eller Deutsche Banks styrelse? Men var trots allt inte militarismen, de imperialistiska konflikterna, den militaristiskt-nationalistiska ideologin, kapprustningen, den tyska bristen på råvaror, etc det oundvikliga resultatet av en speciell ekonomisk och social struktur, och var det därmed inte de senare som var den yttersta orsaken till kriget? Var det inte Deutsche Banks expansionistiska strävanden som låg bakom allting? Och var inte krigets mål nära knutna till kapprustningens grundläggande orsaker? Det är i denna mening man ska förstå den marxistiska tesen om det nazistiska systemets monopolkapitalistiska och imperialistiska karaktär, och inte i någon inskränkt, mekanisk mening enligt vilken storbankirerna antas ha haft mer inflytande över den direkta krigföringen än arméhögkvarteret – som givetvis inte heller var fallet under Första världskriget. Dietrich Eichholz och Kurt Gossweiler citerar i detta sammanhang ett betecknande uttalande av Carl Krauch, direktör och medlem i IG Farbens verkställande styrelse. 28 april 1939 sa Krauch: ”Idag, precis som 1914, verkar den tyska politiska och ekonomiska situationen – ett fort som belägrats av världen – kräva ett snabbt beslut om krig som utdelar ett tillintetgörande slag redan under inledningen av fientligheterna.” (*Das Argument*, nr 47, juli 1968, s 226.) Det var den rådande sinnesstämningen inom monopolkapitalets avgörande kretsar. Att den så småningom visade sig vara lika ”irrationell” som sinnesstämningen hos kejsar Wilhelms storbourgeois (och motsvarande mentalitet i flera andra imperialistiska stater) visar bara att imperialistiska krig i allmänhet och monopolkapitalismen själv till det yttersta intensifierar den ”rationella irrationalitet” som finns inneboende i det borgerliga samhället.

GmbH (AB Donauwörth Maskinverkstad). 31 mars uppgick värdet på Donauwörths tillgångar till 9,8 miljoner RM. Flick fick fabriken – som var utrustad med de allra nyaste maskinerna – till det bokförda värdet. Klaus Drobisch beräknar att vinsten i detta fall var mer än 8 miljoner RM.⁵²

Om man avlägsnar det politiska skalet visar sig det verkliga klassväldets kärna. Om den nazistiska staten systematiskt hade nationaliserat alla vapenfabriker, om den skoningslöst hade minskat profitmarginalerna till 5-6%, om den exempelvis hade krävt att åtminstone hälften av direktörerna i de fabriker som producerade till krigsansträngningarna direkt skulle representera staten och de väpnade styrkorna – krav som härstammar ur behovet av en mer effektiv krigsföring – då vore det berättigat att åtminstone delvis ifrågasätta denna stats klasskaraktär. Men data visar otvetydigt det absolut motsatta: alla intressen underordnades brutalt storföretagens behov. Och det skoningslösa underordandet av alla gruppkrav under en ”total” krigsföring som fördes i dessa företags intressen upphörde så fort det berörde A och O: storföretagens kapitalackumulation.

Empiriska data talar också sitt tydliga språk när det gäller de speciella stadier som ledde från genombrottet för Hitlers rörelse i riksdagsvalen 1930 till maktövertagande 30 januari 1933. Vi känner till hur en till en början relativ begränsad krets bland storföretagarna började ge massiva ekonomiska bidrag till nazisterna. Vi känner till tvivlen och de olika åsikter som existerade bland storkapitalisterna och de stora jordägarna om vilken inställning de skulle ha till Hitler och hans nazistiska parti (NSDAP). Vi känner till hur dessa tvivel ökade av – bland annat – diktatorskandidatens allt-eller-inget-spel, men vi känner också till hur de minskade i och med arbetarrörelsens passivitet och förvirring. Vi känner till hur storföretagarna började identifiera sitt program – som hade formulerats 1931 och vars mål var en diktatur, massiva lönesänkningar och att Versaillesfördraget till varje pris skulle rivas upp⁵³ – med Hitlers maktövertagande, efter att den blivande ledaren hade skjutit sin pöbelaktiga vänsterflygel åt sidan och givit industriledarna nödvändiga garantier angående att försvara privategendomen och tillämpa ”ledarskapsprincipen” i fabrikena. Det gjorde han till exempel i sitt tal inför Industriklubben 27 januari 1932. Vi känner till hur detta närmande mellan storföretagarna och NSDAP genomgick kriser – bland annat avstickaren med NSDAP:s valnederlag i november 1932 och den allvarliga penningknipa som följde. Slutligen känner vi till hur mötet med baron von Schroeder i Köln 4 januari 1933 (efter skandalen med bidragen till de stora godsägarna i östra Preussen) beseglade Weimar-republikens öde.⁵⁴ En genomgång av Trotskij's analys under åren 1930-33 visar att den information som finns tillgänglig idag i alla avseenden bekräftar hans detaljerade bedömning av dessa dramatiska händelser.

Det återstår en sista och inte oviktig fråga. Vad hade arbetarklassen för möjligheter att med förenade aktioner stoppa nazismens frammarsch? Och vad fanns det för potential i sådana förenade aktioner? Trots att data om dessa frågor givetvis är mer fragmentariska än data om de ekonomiska förhållandena eller inställningen hos en liten grupp industriledare, så finns det en imponerande mängd vittnesmål som visar att det både bland de socialdemokratiska och kommunistiska arbetarna fanns en stark önskan om gemensamma aktioner mot Hitler. Lösryckta minnen återfinns i ett antal memoarer: *Reichsbanner* [SPD:s försvarsorganisation] skickade bud till ”ledningen” – detta ord kanske aldrig tidigare har använts på ett mer förtingligt och alienerat sätt – och krävde kamp. De fick det idiotiska svaret att man inte fick spilla arbetarnas blod (som om Hitlers seger precis som Trotskij förutspådde inte skulle innebära att arbetarnas blod rann i floder). Ända till sista timmen blev det allt vanligare med lokala initiativ till en gemensam kamplinje mellan socialdemokrater och kommunister. Samtidigt vacklade ledningen ända från Hitlers maktövertagande fram till Riksdags-

52 Klaus Drobisch, ”Flick-Konzern und faschistischer Staat 1933-1939”, i *Monopole und Staat in Deutschland 1917-1945*, Berlin: Akademie Verlag, 1966, s 169 f.

53 Det finns många källor till detta. En imponerande presentation erbjuder Hallgarten, *op cit*, s 104 ff.

54 Även här är källorna många. Se bl a H S Hegner, *Rikskansliet: [tredje rikets början och slut]*, Stockholm: Geber, 1961, och Alan Bullock, *Hitler – En studie i tyranni*, Prisma, 2004. William L Shirer presenterar ett sammandrag av de viktigaste vittnesmålen, särskilt Meissners, och en viktig bibliografi i *Det tredje rikets uppgång och fall: det nazistiska Tysklands historia*, Stockholm: MånPocket, 1989.

branden, och från denna provokation fram till Fullmaktslagen (riksdagens abdikation till Hitlers regering). Den uppvisade inte ens den minsta strategiska plan för att skydda och försvara arbetarrörelsen.⁵⁵ Trots att dessa texter har skrivits som en sorts självberättigande låter de spöklika och fyllda av dåligt samvete, som en bitter anklagelse mot dåtidens ledning för SPD, KPD och ADGB (*Allgemeiner Deutscher Gewerkschaftsbund* – Allmänna tyska fackföreningsfederationen). Aldrig tidigare i den moderna historien har så många betalat så dyrt för så fås misstag.

Kapitel 6

Men Trotskijs teori om fascismen är inte bara en skoningslös anklagelseakt från det förgångna. Den skådar framåt mot nutiden och framtiden, och är en varning för nya teoretiska misstag och en varning för nya faror.

Fascismens speciella karaktär går bara att förstå inom ramen för den imperialistiska monopolkapitalismen. Det är absurt att kalla varenda diktatur i den halvkoloniala världen för ”fascistisk” bara för att den svär trohet till en ledare eller låter sina anhängare bära uniform. I ett land där den viktigaste delen av kapitalet ligger i utländska händer och nationens öde avgörs av den utländska imperialismen, är det meningslöst att kalla det en fascistisk rörelse när den nationella borgarklassen i sitt eget intresse försöker befria sig från denna dominans. En sådan rörelse kan ha vissa ytliga drag som liknar fascismen: extrem nationalism, ledarkult, ibland till och med antisemitism. Liksom fascismen kan den ha sin massbas i den deklasserade och utarmade småbourgeoisin. Men den avgörande skillnaden mellan en sådan rörelse och fascismen blir uppenbar om man analyserar rörelsens inställning till det moderna samhällets två främsta klasser: storföretagarna och arbetarklassen.

Fascismen befäster de förras välde och ger dem största möjliga ekonomiska profit, och mal sönder den senare och krossar dess organisationer. Till skillnad från detta riktar den nationella borgarklassens nationalistiska rörelser i de halvkoloniala länderna, som man ofta felaktigt talar nedsättande om som ”fascistiska”, vanligtvis en del hårda slag mot storföretagen, i synnerhet mot det utländska kapitalet, och skapar samtidigt nya organisatoriska möjligheter för arbetarna. Det bästa exemplet på detta är den peronistiska rörelsen i Argentina. Långt från att splittra arbetarklassen gav den istället fabriksarbetarna en första möjlighet att organisera sig i fackföreningar, som än idag har ett betydande inflytande i landet.

Det är sant att den så kallade nationella borgarklassens möjligheter att manövrera mellan den utländska imperialismen och den inhemska massrörelsen är samhälleligt och historiskt begränsade. Den kommer ständigt att vackla fram och tillbaka mellan dessa två viktiga roller. Till sist kommer dess klassintressen att få den att gå i allians med imperialismen. Med hjälp av massrörelsens tryck kommer den att försöka avtvinga imperialismen en större del av det totala mervärdet. Men samtidigt skulle ett alltför kraftfullt uppsving av massrörelsen hota dess ställning som klasshärskare. En sådan vändning mot massorna kan givetvis ta formen av ett blodigt, fascistliknande förtryck, som exempelvis generalerna i Indonesien efter oktober 1965. Men man måste ändå klart inse att det finns en grundläggande skillnad mellan dessa två processer – fascismen i de imperialistiska moderländerna och den allra värsta militärdiktatur i den tredje världens halvkoloniala länder – och inte blanda ihop begreppen.

Det är också viktigt att undvika att blanda samman den nuvarande tendensen mot en ”stark stat” med tendenser till en ”krypande” eller till och med ”öppen fascistisering”. Som vi gång på gång har understrukt utgår fascismen från den desperata och utarmade småbourgeoisin. Efter en tjugoförårig ”uppåtgående lång våg” [förordet är skrivet 1969 – öa] finns det knappast en så desperat småbourgeoisin i något imperialistiskt land i väst. I värsta fall drabbas vissa marginella skikt bland bönderna och medelklasserna i städerna av en tendens till utarmning. Men dessa skikt har inte någon avgö-

⁵⁵ Av den omfattande litteraturen av memoarer ska vi bara nämna Heine Brandt, *Ein Traum der nicht entführbar war*, München: Paul List Verlag, s 83 ff.

rande tyngd inom befolkningen i stort, och hittills har de relativt lätt kunnat hitta nya jobb inom handelssektorn, servicesektorn och industrin. Det är raka motsatta till den process som ägde rum under åren 1918-33. Vid den tiden utarmades mellanskikten utan att proletariseras, idag proletariseras de utan att utarmas.

När det finns en till övervägande del välmående och konservativ småbourgeois har nyfascismen ingen objektiv möjlighet att erövra en omfattande massbas. Förmögna egendomsägare utkämpar inte gatustrider med revolutionära arbetare eller radikala studenter. De föredrar att ringa efter polisen och ge dem bättre vapen för att ”ta hand om oroligheterna”. Det är just skillnaden mellan fascismen och den auktoritära ”starka staten”. Fascismen organiserar desperata småborgerliga element och utnyttjar dem för att terrorisera hela industriområden och stora städer. Den ”starka staten” kan förvisso använda våld och förtryck och rikta hårda slag mot arbetarrörelsen och radikala grupper, men den kan inte utrota arbetarorganisationerna och mala sönder arbetarklassen. Denna skillnad är uppenbar redan vid en ytlig jämförelse mellan utvecklingen i Tyskland efter 1933 och den i Frankrike efter att den ”starka staten” upprättades 1958. Samma slutsats gäller en jämförelse mellan den fascistiska diktaturen i Spanien mellan 1939 och 1945 och dagens dekadenta ”starka stat” [1969 satt Franco fortfarande vid makten – öa]. Trots det hårda förtryck som till och från genomförs av polisen och militärapparaten är den helt oförmögen att undertrycka den växande massrörelsen.

För att det ska uppstå en ny, omedelbar fara för fascism i de imperialistiska staterna i väst måste den ekonomiska situationen förändras på ett avgörande sätt. Det är inte uteslutet, ja det är till och med sannolikt, att det kommer att ske en sådan förändring i framtiden. Men dessförinnan är det bättre att inte fascineras av en icke existerande fara för fascism och tala mindre om nyfascismen. Istället bör vi lägga ner mer energi på att systematiskt bekämpa borgarklassens mycket konkreta och verkliga benägenhet att inrätta en ”stark stat”, det vill säga de systematiska begränsningarna av lönarbetarnas demokratiska rättigheter (med hjälp av undantagslagar, anti-strejklagar, böter och fängelsestraff för vilda strejker, inskränkningar av demonstrationsrättigheterna, statlig och kapitalistisk manipulering av massmedia, återinförandet av förebyggande häktningar, etc). Det finns en kärna av sanning i teorin om ”krypande fascism”, nämligen faran för att man passivt och opolitiskt accepterar sådana angrepp på de grundläggande demokratiska rättigheterna och därmed ger härskarna smak för hårdare angrepp. Om arbetarrörelsen låter sig ledas runt i näsan utan att göra motstånd och steg för steg godtar att deras makt tas ifrån dem, då kan någon skicklig äventyrare vid första bästa skarpa förändring av den ekonomiska situationen inspireras att verkligen försöka krossa den. Om inte motståndet förbereds under flera års envisa dagliga strider, så kommer det inte att på ett mirakulöst sätt falla från himlen i sista minuten.

Just därför att dagens främsta uppgift inte är att kämpa mot en praktiskt taget kraftlös nyfascism utan att bekämpa en verkligt hotande ”stark stat”, så är det oerhört viktigt att undvika alla förvirrade teorier. Om man förkunnar att de första sammandrabbningarna är inledningen på de avgörande striderna och ger intryck av att fascismen (vare sig ”krypande” eller ”öppen”) är lika med det ganska ineffektiva CRS i Paris eller polisbusarna i Västberlin, så gör man massornas mindre medvetna om den verkligt *fruktansvärda* fara som en fascism beväpnad med dagens mycket mer avancerade teknologi skulle utgöra. Det vore samma ödesdigra misstag som KPD:s ledare gjorde mellan 1930-33, när de hävdade att Brüning, Papen, Schleicher och Hugenberg förkroppsligade fascismen. Det fick arbetarna att dra slutsatsen att monstret inte alls var så farligt som det påstods vara.

Det finns frön till en möjlig nyfascism i den sjukdom som medvetet har framkallats i en del imperialistiska länder (främlingsfientlighet och rasistiska uppfattningar mot svarta, färgade, immigrantarbetare, araber, etc), i den allt större likgiltigheten till politiska mord i länder som USA⁵⁶, i den irrationell oviljan mot den ”ovänliga utveckling” som har en tendens att uppträda allt oftare på

56 Listan över politiska ledare som har mördats under de senaste åren i USA är olycksbådande lik Weimar-perioden. Exempelvis Malcolm X, Martin Luther King, John F Kennedy, Robert Kennedy, och många Svarta panter-ledare.

världsscenen, och i det lika irrationella hatet mot radikala, dissident minoriteter (Vid flera tillfällen har man ropat ”De borda gasa ihjäl er allihop” till SDS' demonstranter i Västtyskland och Västberlin. ”Ni hör hemma i ett koncentrationsläger” är en typisk förbannelse som förkämpar för ”lag och ordning” har slungat mot radikala demonstranter både i Västtyskland och USA).

Det är en tragisk form av blindhet när en annars intelligent och liberal universitetslärare som professor Habermas låter sig ryckas med i en sådan utsträckning att han kallar de radikala studenterna ”vänsterfascister”. I själva verket kommer troligen dessa studenter att vara de första *offren* för en framtida fascistisk terror. Lika lite som på 20- och 30-talet ska man idag leta efter fascismens grogrund bland dissident minoriteter. Den ska sökas bland kälkborgare som muttrar ”Respekt, heder, lojalitet!”

Om den världskapitalistiska ekonomin drabbas av en chock – inte nödvändigtvis i form av en världsekonomisk kris av samma omfattning som krisen 1929-33, som med tanke på dagens budgetar och inflation är osannolik – är det absolut inte uteslutet att de frön som finns i hela Västeuropa plötsligt skulle kunna blomma ut i en ny fascistisk epidemi. Men det finns mycket som pekar på att denna fara är mycket större i USA än i Europa. Europas storbourgeois har redan bränt sina fingrar ordentligt med det fascistiska experimentet. Som ett resultat av det har den på vissa ställen på kontinenten förlorat allt den hade, i andra delar lyckades de rädda sitt klassvälde först i sista minuten. De är dessutom ännu mindre benägna att upprepa detta äventyr, eftersom erfarenheterna också lämnade djupa spår hos folkmassorna. Ett plötsligt uppkommande hot om en ny fascism skulle säkerligen ge upphov till en mycket stark reaktion.

I detta sammanhang är utvecklingen bland Västeuropas studenter ett gott tecken. Sedan början av seklet har studentgrupperna varit en intellektuell grogrund åt fascismen. De första medlemmarna i de fascistiska gängen rekryterades där. De stod till tjänst med organiserade strejkbrytare på 20-talet, inte bara i Tyskland utan också i Storbritannien under generalstrejken 1926. Långt innan Hitler flyttade in i kanslersbostaden hade han erövat universiteten. Och när Folkfronten hade vunnit i valet i Frankrike 1936, så härskade de halvfascistiska *Camelots du Roi* fortfarande i Quartier Latin.

Idag har denna bild ändrats radikalt. I samtliga västeuropeiska länder är huvudtrenden bland studenterna en vänstervåg, till extremvänstern snarare än till extremhögern. Idag rekryterar man strejkvakter bland studenterna och inte strejkbrytare. Och de strömmar inte till fabrikerna för att hjälpa arbetsgivarna att ”upprätta lag och ordning”, utan för att uppmuntra arbetarna att ifrågasätta den senkapitalistiska ”ordningen” på ett mycket mer radikalt sätt än vad arbetarnas traditionella massorganisationer gör. Det är inte sannolikt att denna trend kommer att förändras på något radikalt sätt under de kommande åren. Efter Första världskriget var fascismen framförallt ett uppror bland de unga, men idag finns det inte många tecken på att ungdomar någonstans i Västeuropa i något större antal skulle kunna lockas av högerextremismen.

Nästa våg i Europa kommer att vara till vänstern och extremvänstern: det syns bland ungdomarna, och ungdomen ligger alltid flera år före massrörelsen. Händelserna i Frankrike i maj 1968 var bara ett förspel. Fascismens enda chans till framgång är att denna våg leder till nederlag, och den yngre generationens besvikelse sammanfaller med en depression i ekonomin.

Även i USA kan utvecklingen mycket väl genomgå samma dialektiska rytm som vi har upplevt överallt annars sedan 1918. När det senkapitalistiska samhället skakas, så svänger pendeln alltid först åt vänster. Först när arbetarrörelsen har misslyckats får högern sin chans. Men eftersom USA:s storbourgeois hittills knappt någonsin har behövt drabbas av de risker som den löper är den mindre erfaren och mer grov än den västeuropeiska. Den har därför mindre väl utvecklade instinkter för de naturliga gränserna för en allt-eller-ingen politik. De ickepolitiska traditionerna hos breda sektorer av den amerikanska befolkningen utgör en reservoar för en högerextremistisk konservatism som – i händelse av en vändning av den ekonomiska situationen och om den radikala sidan missar chansen att omvandla landet i socialistisk riktning – kan ge en fascistisk äventyrare större chans att lyckas än

i Europa. Det ökande våldet, den explosiva rasfrågan, och hänsynslösheten inom vissa imperialistiska kretsar gör konturerna av en fascistliknande strömning betydligt klarare på den amerikanska sidan av Atlanten.⁵⁷

Vi behöver inte uppehålla oss vid vilken oerhörd fara en sådan fascism skulle innebära inte bara för den mänskliga kulturens fortsatta existens utan själva den mänskliga rasens fysiska existens. Vi kan föreställa oss vad som skulle ha hänt om Hitler i slutet av 1944 hade haft tillgång till USA:s nuvarande atomvapen. Extremhögerans anhängare i John Birch Society och Minutemen har redan sagt "Hellre död än röd". Det vore ödesdigert för hela mänskligheten om USA:s storfinans skulle överlämna den politiska makten till våldsamt irrationella personer för att försvara "sitt" monopolkapitalistiska samhälle efter att det har avskaffats i resten av världen. I slutet av 20-talet och början av 30-talet varnade revolutionära marxister för att kampen mot fascismen och för en socialistisk lösning av krisen i Europa var en kamp mot barbariet i vår del av världen. Under de kommande årtiondena kan kampen för ett socialistiskt USA bli en kamp på liv och död för hela mänskligheten.

Av denna orsak har Trotskijs skarpa analyser och varningsrop en omedelbar tillämplighet. Ty så länge monopolkapitalismen existerar kan samma fara uppstå i en ännu mer fruktansvärd form och med ett ännu mer omänskligt barbari.

I början så vi att läsaren av denna bok kommer att naglas fast av Trotskijs analytiska bedrift. Men en studie av dessa skrifter framkallar till och med mer ilska och förakt än beundran. Vad lätt det skulle ha varit att lyssna på Trotskijs råd och undvika katastrofen. Det borde vara den stora moraliska lärdomen för oss: att upptäcka det onda i tid för att kunna bekämpa det på ett framgångsrikt sätt. De tyska erfarenheterna behöver inte upprepas. Och de kommer inte att upprepas.

30 januari 1969

(Översättning från engelska, Göran Källqvist)

---

⁵⁷ Vi bör komma ihåg att i den polarisering som har påbörjats under senare år har högeraktivismen varit på nedgång. Även i USA har den politiskt aktiva delen av ungdomen till överväldigande del rört sig åt vänster. Precis som i Västeuropa sker inte sammandrabbningarna mellan höger- och vänsteraktivister, utan mellan vänsteraktivister och polisen. De amerikanska mellanskiktens relativa välstånd och motsvarande konservatism är inte utan samband med detta faktum.